

2024-02-19

Jämställdhetsmyndigheten

info@jamstalldhetsmyndigheten.se

Diarienummer: ALLM 2023/292

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia till s.sof@regeringskansliet.se

Diarienummer: S2023/02794

JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETENS REMISSVAR PÅ BETÄNKANDET FÖRBÄTTRADE MÖJLIGHETER FÖR BARN ATT UTKRÄVA SINA RÄTTIGHETER ENLIGT BARNKONVENT- IONEN (SOU 2023:40)

Sammanfattning

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslagen i betänkandet om förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Myndigheten ser mycket positivt på att utredningens analyser är gedigna, samt att den genomförts med ett starkt barnrättsperspektiv där barnkonventionen och barns erfarenheter och åsikter varit vägledande. Förslagen om förbättrade möjligheter för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda samt ökad möjlighet till upprättelse vid rättighetskränkningar är mycket angelägna jämställdhetsfrågor. Flera av förslagen kommer att få betydelse för de barn som omfattas av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.¹

Vårt yttrande är avgränsat till de frågor som rör myndighetens verksamhetsområde.

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i samtliga av betänkandets förslag med följande synpunkter i den fortsatta beredningen:

- I förslag som lämnas om krav på informationsskyldighet behöver det förtydligas vem som har ansvar för att ge barnet anpassad information.
- I förslag som lämnas om att utreda frågan om talerätt och ombud för barn i vårdnad, boende och umgängesprocesser behöver det inkluderas hur förutsättningarna för att pröva frågorna om vårdnad, boende och umgänge kan förbättras, samt hur ett alternativt förfarande skulle kunna se ut.
- Fler myndigheter bör efterhand inkluderas i uppdrag om att göra verksamheter kända, tillgängliga och anpassade för barn.
- Kommuner och regioner behöver genomföra kompetenshöjande insatser för de yrkesverksamma som möter barn om barns individuella behov och rättigheter.
- Samverkan behöver ske med de nationella myndigheter och barnrättsorganisationer som redan idag har stöd- och kunskapsmaterial vid genomförande av uppdrag om att tillhandahålla sammanhållen information på nationell nivå om barns klagomöjligheter.

¹ Skr. 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.

- Lämplig myndighet behöver få ansvar för att följa upp effekterna av informationsinsatsningarna ur ett barnrätts- och jämställdhetsperspektiv.
- Skarpare åtgärdsförslag om en barnanpassad domstolsprocess i enlighet med internationellt utarbetade riktlinjer för ett barnanpassat rättsväsende.
- För att möjliggöra individuella bedömningar utifrån det enskilda barnets bästa krävs stärkt kompetens om barns behov och rättigheter hos alla aktörer i rättsväsendet som möter barn och även hos biträdande jurister och advokater.
- Det behöver säkerställas att verksamhet med oberoende barnombud har kunskap om alla former av våld, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck, digitalt våld och sexuell exploatering och övergrepp av barn.

Synpunkter enligt utredningens disposition

7. Analys och ställningstagande till frågan om ratificering av tilläggsprotokollet

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i betänkandets förslag att Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet. Utredningen har genomfört en gedigen analys och belyst en svensk ratificering ur en rad aspekter. För att barnkonventionen som svensk lag ska bli fullständig är ett individuellt klagomålsförfarande nödvändigt. Barnrättskommittén har återkommande rekommenderat att Sverige ska ratificera det tredje tilläggsprotokollet och så även i de rekommendationer som lämnades till Sverige i mars 2023.² För barn som lever i utsatthet, kan förslagen få särskild betydelse, då dessa barn inte alltid har föräldrar med förmåga eller resurser att tillvarata barnets intressen.

Vi instämmer i förslaget att Barnombudsmannen, när Sverige ratificerar tilläggsprotokollet, får i uppdrag att följa utvecklingen av tillämpningen av tilläggsprotokollet. Tillämpningen av protokollet behöver följas upp kontinuerligt ur ett barnrätts- och jämställdhetsperspektiv för att förfarandet vid en ratificering ska fungera väl. Det är viktigt att speciellt följa upp hur dessa insatser når barn och unga som riskerar att vara särskilt utsatta.³ Jämställdhetsmyndigheten kan med fördel inkluderas i de myndigheter som Barnombudsmannen ska föra dialog med vid uppföljning, utifrån vårt ansvar i genomförandet och uppföljningen av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

9. Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter – socialtjänst och tvångsvård

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i utredningens förslag att stärka rätten till offentligt biträde och överklagande av beslut för barn som vårdas med tvång enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT) samt stärkt rätt till offentligt biträde för barn placerade enligt socialtjänstlagen (SoL). Förslagen stärker barnets ställning i processen och förbättrar möjligheterna att tillvarata barnets rättigheter.

² CRC/C/SWE/CO/6-7 (2023)

³ Exempelvis barn med funktionsnedsättningar, barn som identifierar sig som hbtqi+, barn utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck eller sexuell exploatering, multipelt utsatta barn, barn som saknar vårdnadshavare samt barn inom samhällsvård.

För barn som levit i en hederskontext är förslagen av stor betydelse. Barn som blivit placerade utifrån utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck utsätts ofta för påtryckningar och hot från familj och släkt att ta tillbaka sina uppgifter eller att avvika från placeringen. Jämställdhetsmyndigheten har tidigare visat att risken för bortförande av barn som lever i en hederskontext är särskilt hög vid såväl förestående placeringsbeslut som vid umgänge, samt vid upphörande av placeringar.⁴ Det är inte rimligt att dessa barn ska behöva ta ansvar för att upprätthålla det egna skyddet och att orka stå fast vid sina uppgifter trots pressen de ofta utsätts för. Ett offentligt biträde, som tillvaratar barnets intressen, kan vara avgörande för att säkerställa barnets långsiktiga stöd och skydd.

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslagen om förordnande av offentligt biträde och stärkt rätt att komma till tals för barn över 15 år vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter. Slutna vårdmiljöer så som statens institutionsstyrelses (SiS) ungdomshem med inslag av ingripande tvångsåtgärder är förknippade med risker för placerade ungdomar och särskilt för flickor att utsättas för sexuellt våld och sexuell exploatering.⁵ Rapporter har visat att SiS i återkommande fall har tillämpat sina särskilda befogenheter på ett otillåtet sätt, något som drabbat flickor i betydligt högre omfattning än pojkar som vårdas på särskilda ungdomshem.⁶

Jämställdhetsmyndigheten instämmer vidare i förslaget om stärkt rätt för barn under 15 år att höras i domstol i mål om LPT, LVU och SoL. Barns rätt till skydd kan vara avhängigt barnets möjlighet att få sin röst hörd. Det är önskvärt med åtgärdsförslag som sträcker sig längre än att enbart höra barn, det krävs även att barns åsikter beaktas. *Se vidare avsnitt 11.7.*

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslaget att det införs krav på att barn ska få information om beslut och överklagande enligt LPT och LVU samt förslaget om att skyldigheten att ge information på ett sätt barnet förstår ska framgå av LPT, LSS, LVU och socialtjänstlagen. Placeringsbeslut och omplaceringsbeslut är ingripande i ett barns liv. För att uppfylla barns rätt till delaktighet krävs att barnet får återkoppling om vad som blivit beslutat samt hur barnets delaktighet påverkat beslutet. Det behöver säkerställas att alla barn får information som är begriplig oavsett ålder, mognad, erfarenhet, språkliga förutsättningar eller funktionsnedsättning. Förslaget på krav om informationsskyldighet behandlar inte nämnvärt vem som har ansvar för att ge barnet anpassad information. Detta behöver förtydligas.

10. Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter- vårdnad, skola, migration med mera.

10.2 Vårdnad, boende och umgänge

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i utredningens förslag att frågan om talerätt och ombud för barn i vårdnad, boende och umgängesprocesser behöver utredas. Vår

⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Bortförda barn och unga*, Jämställdhetsmyndigheten (2023), *När barn tvingas ta ansvar för sitt eget skydd*.

⁵ Inspektionen för vård och omsorg (2023), *Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021-2022*, Barnrättsbyrå & Childhood (2023), *Vem ska tro på mig? – En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*.

⁶ A.a.

rapport visar att barnets ställning i vårdnad- boende- och umgänges mål behöver stärkas för att motverka att barns perspektiv och åsikter osynliggörs.⁷ Talerätt och ett eget ombud för barn stärker barnets rätt till delaktighet och möjliggör att barnets intressen kan tillvaratas och synliggöras i högre grad i målen. Utgångspunkten i en sådan utredning bör vara i linje med utgångspunkterna i kapitel 9 och 10, att ”*barn ska skyddas i sitt deltagande och inte ifrån sitt deltagande*”.⁸ Vidare behöver det utredas hur förutsättningarna för att pröva frågorna om vårdnad, boende och umgänge kan förbättras, samt hur ett alternativt förfarande skulle kunna se ut. Processen är inte ändamålsenlig i sin nuvarande form när det kommer till domstolars möjlighet att säkerställa skydd för våldsutsatta och ett starkt barnrättsperspektiv.⁹ Uppgifter om våld är vanligt förekommande (64 procent) i mål om vårdnad, boende och umgänge.¹⁰ Detta ställer höga krav på den enskilda domaren att säkerställa skydd för våldsutsatta i enlighet med lagstiftarens intention. Eftersom det är föräldrarna som är parter i dessa mål tenderar fokus att hamna på föräldrarna och deras situation snarare än att det behandlas som ett mål där ett barns levnadsomständigheter ska avgöras.

10.4 Migrationsprocess

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslaget om att ett offentligt biträde, som inte företräder föräldrarna, ska förordnas för barn som ansökt om uppehållstillstånd som flykting i situationer där det kan antas finnas ett skyddsbehov gentemot vårdnadshavarna. Barnets ställning som eget rättssubjekt i förhållande till vårdnadshavarna är särskilt relevant för barn som riskerar utsättas för hedersrelaterad brottslighet. Det är viktigt att det offentliga biträdet också blir ställföreträdare i LVU-processen för att undvika att information förbises i parallella utredningar.

Jämställdhetsmyndigheten instämmer vidare i förslaget att barn som befinner sig en migrationsprocess har rätt till information som är begriplig oavsett ålder, mognad, erfarenhet, språkliga förutsättningar eller funktionsnedsättning. För att barn i migrationsprocesser som utsätts för våld eller andra övergrepp av vårdnadshavare ska kunna få det skydd och stöd de har rätt till så behöver de vara delaktiga i processen. Det förutsätter att barnet får all nödvändig information.

11. Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter– övergripande frågor

11.4 Myndigheters tillgänglighet och anpassning till barn och unga

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslaget att statliga myndigheter som är centrala för att säkerställa barns rättigheter får ett fördjupat uppdrag att vidta åtgärder för att göra offentliga verksamheter kända, tillgängliga och anpassade för barn. För att barnrättsperspektivet ska få fullt genomslag är förslaget nödvändigt. Många myndigheter, även sådana som inte är centrala för att säkerställa barns rättigheter, arbetar redan idag aktivt idag med tillgänglighet och information till barn.¹¹

⁷ Jämställdhetsmyndigheten, Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv (2023:12).

⁸ SOU 2023:66, s 495.

⁹ Jämställdhetsmyndigheten (2023), Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv.

¹⁰ Jämställdhetsmyndigheten, Uppgifter om våld är inget undantag (2022:1).

¹¹ Statskontoret rapport 2023:16 (2023).

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i att Barnombudsmannen får ett fördjupat uppdrag att bistå myndigheter i detta arbete men anser att fler myndigheter bör inkluderas efterhand. Förslagsvis de myndigheter som haft uppdrag inom kunskapslyftet barnrätt i praktiken. Det är staten som, genom regeringen, har det yttersta ansvaret för att Sverige uppfyller förpliktelserna i FN:s konvention om barnets rättigheter.¹²

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslaget att länsstyrelserna får i uppdrag att bistå kommunerna och regionerna att göra verksamheter kända, tillgängliga och anpassade för barn. För att förslaget ska fungera i praktiken krävs dels stärkt kompetens och utbildning i kommunen och regionen om barns individuella behov och rättigheter för de yrkesverksamma som möter barn, dels att det finns en mottagarkapacitet med tillgång till insatser anpassade efter barns individuella behov.

11.5 Information och vägledning till barn på nationell nivå

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslaget om att Barnombudsmannen får i uppdrag att tillhandahålla sammanhållen information på nationell nivå om barns klagomöjligheter inom olika områden. Vi instämmer i att det krävs en barnanpassad informationsyta med samlad information om hur barn praktiskt går till väga vid överklagande av beslut, anmälningar vid rättighets kränkningar, för att barn ska kunna utkräva sina rättigheter. Myndigheten vill poängtera att samverkan behöver ske med de nationella myndigheter och barnrättsorganisationer som redan idag har stöd- och kunskapsmaterial riktade till barn och yrkesverksamma.

11.6 Information och vägledning till barn på kommunal och regional nivå

Jämställdhetsmyndigheten välkomnar förslaget att Barnombudsmannen får i uppdrag att utveckla och sprida ett metodstöd för kommuner och regioners arbete med lokala funktioner som kan informera, svara på frågor och vägleda barn och vuxna om barns rättigheter. Det är viktigt att en lämplig myndighet ansvarar för utvärdering och uppföljning av informationssatsningarna. Effekten av insatserna behöver mätas ut ur ett barnrätts- och jämställdhetsperspektiv. Det är extra viktigt att titta på hur dessa insatser når barn och unga som är särskilt utsatta eller har särskilda behov.¹³

11.7 Det behövs kunskap och verktyg för domstolars arbete med barnanpassade förfaranden

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslaget att Domstolsverket ska redovisa det arbete som bedrivs och de åtgärder som vidtagits i domstolarna för att utveckla barns möjligheter till delaktighet, information och ett bra bemötande i domstolsprocesser. Det är värdefullt att synliggöra det arbete som bedrivits på domstolarna. Det krävs dock skarpare åtgärdsförslag om en barnanpassad domstolsprocess där de modeller och internationellt utarbetade riktlinjer för ett barnanpassat rättsväsende som finns framtagna av FN och Europarådets ministerkommitté beaktas.¹⁴ Utifrån de förslag

¹² Artikel 4, Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

¹³ Empelvis barn med funktionsnedsättningar, barn som identifierar sig som hbtqi+, barn utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck eller sexuell exploatering, multipelt utsatta barn, barn som saknar vårdnadshavare samt barn inom samhällsvård.

¹⁴ 2 CRC/C/GC/14, CRC/C/GC/12, ECOSOC Resolution 2005/20, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, Europarådets ministerkommitté (2010).

som utredningen lämnar om en utökad rätt för barn att höras krävs åtgärder för att säkerställa förfaranden som är lämpliga och trygga för barn samt att de metoder som används, anpassas efter barns individuella behov. Barn som utsätts för eller upplever våld eller andra övergrepp är en särskilt utsatt grupp. För att möjliggöra individuella bedömningar utifrån det enskilda barnets bästa krävs stärkt kompetens om barns behov och rättigheter hos alla aktörer i rättsväsendet som möter barn och även hos biträdande jurister eller advokater. Utbildningsinsatser bör genomföras inom kunskapsområdena mäns våld mot kvinnor, våld mot barn, hedersrelaterat våld och förtryck inklusive könsstymning av flickor och kvinnor samt prostitution och människohandel, då domstolarna saknar den kunskapen.¹⁵

12. Barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende ombud

12.8 Överväganden och förslag

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker förslaget om en förordning av statsbidrag till försöksverksamhet med barnrättsbyråer. Vi instämmer i utredningens bedömning att det finns behov av en aktör fristående från det offentliga som ska bistå barn i utsatta situationer vars rättigheter kränkts i kontakten med myndigheter. En gedigen utredning och analys har genomförts som synliggör en grupp av barn som samhället inte förmår hjälpa. Ett sådant stöd behövs som ett komplement till befintliga strukturer i samhället. Förslaget kan komma få betydelse för barn som omfattas av den nationella strategin att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Det är en grupp barn där det kan finnas intressekonflikter mellan barn och vårdnadshavare eller annan rättslig företrädare.

En försöksverksamhet där ansvarig myndighet fattar beslut om statsbidrag och har föreskriftsrätt säkerställer att det finns ett ramverk som reglerar verksamheten. Verksamheten behöver följas upp och utvärderas innan förslag lämnas hur barnrättsbyråer ska finnas tillgängliga i hela landet. Det gör det möjligt att tillvarata kunskap och erfarenhet för att säkerställa kvalitet, kompetens och träffsäkra insatser. Det bör säkerställas att barnrättsbyråer har kunskap om alla former av våld, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck, digitalt våld och sexuell exploatering och övergrepp av barn. Det är vidare av vikt att tillvarata kunskap och erfarenheter från organisationer och myndigheter som har etablerade stödstrukturer dit barn kan vända sig för information och praktiskt stöd i kontakt med myndigheter för att få sina rättigheter tillgodosedda.

¹⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag*; Jämställdhetsmyndigheten (2020), *Förebyggande arbete mot könsstymning av flickor och kvinnor*; GRETA (The group of experts of Action against Trafficking in Human Beings), CP (2018).

2024-02-19
Remissvar SOU 2023:40
Diarienummer: ALLM 2023/292

För Jämställdhetsmyndigheten

Lena Ag
Generaldirektör

Åsa Hjertström
Utredare

I ärendets slutliga handläggning har avdelningschefen Berit Jernberg, enhetschef Mikael Thörn och chefjurist Anna Tingbäck deltagit.